

فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال دوازدهم، شماره سوم (پیاپی ۴۵)، پاییز ۱۴۰۲

شاپای چاپی ۲۳۲۲-۲۱۳۱ شاپای الکترونیکی ۴۷۶X-۲۵۸۸

<http://serd.khu.ac.ir>

DOR: 20.1001.1.23222131.1402.0.50.8.4

صفحات ۱۲۷-۱۴۴

مقاله پژوهشی

اثرات کووید ۱۹ بر اقتصاد خانوارهای روستاهای گردشگر پذیر شهرستان لنگرود

لیلا شالی؛ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران.

محمدباسط قریشی*؛ استادیار، گروه جغرافیا، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران.

نصرالله مولائی هنجین، استاد، گروه جغرافیا، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران.

پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۰۵/۱۰

دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۱/۱۶

چکیده

روستاها در گذر زمان، تغییر و تحولاتی را از نظر مساحت، مکان، کالبد، کارکرد، تعداد جمعیت، دین و مذهب، زبان و فعالیت اقتصادی تجربه کرده و می کنند هر چند که بیشتر این رخدادها کند و آرام هستند اما گاه بروز عواملی چون جنگ، فعالیت های عمرانی، دگرگونی های سیاسی و اجتماعی، سرعت تغییر و تحولات را بخصوص از نظر کالبد، کارکرد و فعالیت اقتصادی بسیار تند می کند. بیماری های همه گیر، در سال های دور، عاملی تاثیر گذار بر تحول روستاها بخصوص از نظر جمعیت بوده است اما مهمترین تاثیر آخرین بیماری همه گیر (کووید ۱۹) بر فعالیت های اقتصادی و درآمد روستاها بوده است که بارزترین پیامد ظاهری آن، محدودیت ارتباط بین افراد و آمد و شد در سطوح مختلف و در نتیجه رکود فعالیت های گردشگری و تاثیر شدید بر اقتصاد مقصد های گردشگری بود. هدف این پژوهش، بررسی اثرات کووید ۱۹ بر فعالیت اقتصادی و درآمد خانوارهای روستایی در روستاهای گردشگر پذیر شهرستان لنگرود است. روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی و روش گردآوری داده ها و اطلاعات مورد نیاز برای تحلیل متغیرهای وابسته (فعالیت اقتصادی، اشتغال و درآمد)، مطالعات میدانی مبتنی بر مشاهده، مصاحبه و تکمیل پرسشنامه خانوار و روستا است. در شهرستان لنگرود، ۱۰ روستا از نظر گردشگری اهمیت دارند یافته های پژوهش نشان داد که در اوج بحران کووید ۱۹، فعالیت های گردشگری در هر ده روستا دچار رکود شدید شده و این موضوع، علاوه بر کنشگران گردشگری، بر درآمد تعداد دیگری از خانوارها نیز تاثیر داشته است. پیش از انتشار ویروس کرونا، کشاورزی، مهمترین منبع درآمد برای خانوارها در روستاهای مورد مطالعه بوده اما گردشگری نیز نقش مهمی در اقتصاد این روستاها داشته است بطوریکه گردشگری مهمترین منبع درآمد برای ۲۰،۷ درصد و دومین منبع درآمد برای ۳۱،۶ درصد خانوارها بوده است. با همه گیری کووید ۱۹، درآمد ۷۱،۷ درصد خانوارها کاهش یافت، میزان تغییر درآمد ۲۶،۳ خانوارها قابل توجه نبوده است و درآمد دو درصد خانوارها افزایش یافته است.

واژگان کلیدی: ویروس کرونا، فعالیت اقتصادی، درآمد خانوارهای روستایی، شهرستان لنگرود.

* ghoreshti@iaurasht.ac.ir

(۱) مقدمه

روستاها در طول تاریخ تحولات زیادی را از نظر مساحت، مکان، کالبد، کارکرد، تعداد جمعیت، دین و مذهب، زبان و فعالیت اقتصادی تجربه کرده‌اند؛ در سال‌های دور، تغییرات و تحولات روستاها، تحت تاثیر عوامل مختلف طبیعی و انسانی چون تغییرات اقلیمی، بلایای طبیعی، شیوع بیماری‌ها، رشد جمعیت، درگیری‌ها و نزاع‌ها، هجوم‌ها و غارت‌ها و جنگ‌ها صورت می‌گرفت اما در تاریخ معاصر، تاثیر گذاری برخی عوامل چون نزاع‌ها و غارت‌ها کمتر شده است اما عوامل جدیدی چون رشد اقتصاد تجاری، رشد شتابان شهرنشینی، رشد فناوری، رشد ارتباطات و تغییرات اجتماعی، موجب تغییر در روند و ماهیت تحولات روستاها شده است که با توجه به تفاوت‌های تاریخی، فرهنگی، اقتصادی و فناوری، الگوهای متفاوتی از سکونتگاه‌های روستایی شکل گرفته و امروزه روستاها کارکردهای متفاوتی دارند.

کارکرد اساسی سکونتگاه‌های روستایی به عنوان کانون‌های زیستی، برآوردن نیازهای اساسی زندگی است؛ مسکن‌گزینی، فعالیت و اشتغال؛ برقراری ارتباط با دیگران، زندگی جمعی، آموزش استراحت و آرامش از جمله این نیازهاست (سعیدی، ۱۳۷۷: ۱۰۳).

کارکرد اقتصادی-تولیدی یکی از مهمترین کارکردهای روستاهاست فضاهای کارگاهی و تدارکاتی خانه‌های روستایی ممکن است به فعالیت‌های گوناگون بخش اول (کشاورزی)، بخش دوم (صنعت) و بخش سوم (خدمات) اختصاص داشته باشد (همان: ۱۰۵).

با توجه به تحولات صورت گرفته در زمینه ارتباطات و آسان شدن جابجایی انسان، کالا و اطلاعات، بی‌تردید، امروزه اقتصاد روستایی، پیوستگی و وابستگی بیشتری به اقتصاد ملی و جهانی و تحولات آن‌ها دارد و هر آنچه اقتصاد ملی و جهانی را تحت تاثیر قرار دهد می‌تواند اقتصاد روستایی را هم تحت تاثیر قرار دهد. همه‌گیری بیماری کووید ۱۹ ناشی از انتشار ویروس کرونا، همانند تمامی کشورها، اقتصاد کشور ایران را در سطح ملی تحت تاثیر قرار داد. ویروس کرونا که در آذر ماه سال ۱۳۹۸ در شهر ووهان چین با همه‌گیری در انسان شیوع پیدا کرد پس از مدت کوتاهی تمام جهان را درگیر کرد.

شیوع بیماری کووید ۱۹، شدیدترین شوک به اقتصاد جهانی در قرن بیست و یک میلادی و در تمامی کشورهای جهان است. این بیماری با توجه به سرعت و نحوه انتشار، محدودیت‌های زیادی برای جابجایی و فعالیت‌های انسانی فراهم کرد که بخش‌های متفاوتی از اقتصاد و بخصوص گردشگری و فعالیت‌های مرتبط با آن را تحت تاثیر قرار داد که با کاهش شدید عرضه برای خدمات و کالاهای مرتبط، نظام تولید و اشتغال و عرضه به شدت آسیب دید. میزان تاثیرگذاری بیماری کووید ۱۹ بر اقتصاد کشورها و همچنین روستاهای هر کشور و منطقه و ناحیه، با کارکردهای آنها در رابطه است بدین مفهوم که نوع و میزان تاثیرپذیری مناطق و نواحی با کارکرد اقتصادی و تولیدی متفاوت، از شیوع بیماری کووید ۱۹ متفاوت بوده است بعنوان مثال، مناطقی که کارکرد اقتصادی غالب آنها تولیدات زراعی و باغی و دامی جهت تامین نیازهای روزمره ساکنان همان مناطق و احتمالا مناطق دیگر باشد در مقایسه با مناطق و نواحی که در آنها تولید کالا و ارائه خدمات به گردشگران رونق دارد کمتر تحت تاثیر این همه‌گیری قرار گرفتند.

اعلام رسمی شیوع ویروس کرونا در ایران در آخرین روزهای بهمن ماه سال ۱۳۹۸ صورت گرفت. وضعیت پیش آمده ناشی از شیوع ویروس کرونا در ایران همانند سایر کشورهای درگیر با این ویروس، کشور را با یک شرایط اضطراری مواجه کرد که می‌توان عنوان بحران نیز برای آن استفاده کرد. دلیل این موضوع را می‌توان به همه‌گیر شدن این پدیده و گسترش آن در تمام ابعاد منطقه‌ای کشور مرتبط دانست. شیوع ویروس کرونا در هر کشوری

بیش از هر حوزه، بخش اقتصادی را تحت تاثیر قرار داده است بخش اقتصادی کشورهای درگیر با بحران بیش از سایر حوزه ها با شیوع ویروس از هر دو بُعد داخلی و بین‌المللی تحت تاثیر قرار گرفته است (گروه مشورتی اقتصاد کلان دانشگاه تهران، ۱۳۹۹: ۲). در ایران سفر به مقاصد گردشگری روستایی طی دو دهه اخیر گسترش یافته و این امر با تنوع بخشی، تا حدودی اقتصاد روستائیان را بهبود بخشیده است. با شیوع کووید ۱۹ مقاصد گردشگری روستایی به لحاظ اقتصادی با مشکلات زیادی مواجه گردیدند. از آنجا که این روستاها بخش زیادی از درآمد خود را از بخش گردشگری به دست می‌آورند و همچنین محصولات کشاورزی، دامی و باغی خود را به گردشگران می‌فروشند، بعد از شیوع کووید ۱۹ با بیکاری روبه‌رو شدند و در نهایت اقتصاد این روستاها با رکود مواجه شد (خسروی زو و قاسمی، ۱۴۰۱: ۱۲۷).

استان گیلان به همراه چند استان دیگر، از اولین مراکز انتشار ویروس کرونا بودند و همانند تمامی مناطق و نواحی ایران و سکونتگاه‌های شهری و روستایی، انتشار ویروس کرونا و شیوع بیماری کووید ۱۹، سکونتگاه‌های شهری و روستای استان گیلان و شهرستان لنگرود را از جنبه‌های مختلف تحت تاثیر قرار داده است. هدف این پژوهش، تبیین جغرافیایی اثرات اقتصادی شیوع بیماری کووید ۱۹ در روستاهای گردشگر پذیر شهرستان لنگرود است.

شهرستان لنگرود که در ناحیه شرقی استان گیلان قرار دارد سه محیط جغرافیایی ساحل و جلگه، پایکوه و کوهستانی دارد که بیشترین مساحت آن در محدوده رشته کوه‌های البرز است. به استناد نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، شهرستان لنگرود دارای پنج شهر و ۱۹۶ روستا است که موقعیت ۸۷ روستا (۴۴٫۴ درصد) روستا ساحلی و جلگه‌ای و موقعیت ۱۰۹ روستا (۵۵٫۶ درصد) کوهستانی هست (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵). اقتصاد غالب در روستاهای ساحلی و جلگه‌ای، زراعت برنج و تولید محصولات جالیزی، در روستاهای پایکوهی، تولید مرکبات، چای، دامداری و گردشگری و در روستاهای کوهستانی، دامداری است ضمن اینکه چندین روستای جلگه‌ای و کوهستانی شهرستان نیز مورد توجه گردشگران بوده و در آنها فعالیت‌های گردشگری رواج دارد.

شهرستان لنگرود در مسیر و قطب گردشگری کشور قرار دارد و علاوه بر شهرهای لنگرود و "چاف و چمخاله"، تعداد ۱۰ روستا نیز در این شهرستان گردشگرپذیر هستند و بخشی از فعالیت‌های خدماتی و تولیدی روستاها برای تامین نیازهای گردشگران در هنگام حضور در شهرستان و یا فروش به عنوان سوغاتی است که از جمله می‌توان به فعالیت‌های پذیرایی و اقامتی و تولید محصولات کشاورزی و صنایع دستی، فعالیت بازارچه‌ها و همچنین عرضه محصولات کشاورزی و صنایع دستی به گردشگران در حاشیه راه‌های ارتباطی اشاره کرد. مطالعات مقدماتی، بیانگر کاهش در میزان برخی فعالیت‌های اقتصادی و بخصوص فعالیت‌هایی است که به طور مستقیم و غیر مستقیم با گردشگری در ارتباط است اما تاثیر شیوع بیماری کووید ۱۹ بر دیگر فعالیت‌های اقتصادی روستاهای شهرستان همچون فعالیت‌های مرتبط به گردشگری، آشکار نیست. این پژوهش در صدد است پیامدهای اقتصادی (اشتغال و درآمد) شیوع بیماری را در روستاهای گردشگری شهرستان بررسی نماید و در نهایت بتواند پاسخی مناسب به این پرسش ارائه دهد که شیوع بیماری کووید ۱۹ چه پیامدهایی اقتصادی در روستاهای گردشگرپذیر شهرستان لنگرود داشته است؟

۲) مبانی نظری

روستا عموماً به سان سیستمی باز عمل می‌کند که دارای اجزا و عناصر مرتبط به هم است. از یک سو، فضای روستا متأثر از ویژگی‌های جغرافیایی و طبیعی است که بستری برای فعالیت‌های انسانی و به خصوص

فعالیت‌های اقتصادی فراهم می‌کند و از سوی دیگر، این فضای اقتصادی شکل گرفته در درون روستا تعاملاتی با فضاهای بیرونی برقرار می‌سازد. این تعاملات بر مبنای ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های منابع طبیعی و انسانی هر روستا شکل می‌گیرد و درجاتی از وابستگی به فضاهای منطقه‌ای، ملی و حتی بین‌المللی به وجود می‌آورد. اگرچه وسعت این ارتباطات و پیوندها نشانی از قدرت و شکوفایی روستاهاست به همان نسبت، به لحاظ وابستگی، شرایط شکنندگی آنها را نیز فراهم می‌کند. این نوع وابستگی از ویژگی‌های گریزناپذیر جوامع روستایی کنونی است که با ارتقای درجه‌ی توسعه یافتگی آنها بیشتر و بیشتر می‌شود (دادورخانی و موسوی، ۱۴۰۰: ۳۹۲). روستاها نقش اساسی در تأمین مواد غذایی جمعیت رو به رشد جهان دارد و محل تأمین مواد اولیه و خام صنایع و همچنین صادرات محصولات کشاورزی بسیاری از کشورها است. از نظر ایمنی، پراکندگی سکونتگاه‌های روستایی در یک سرزمین در نقاط حساس زیست‌محیطی و امنیتی خود جنبه‌ی ایمنی داشته و خود باعث کاهش مخاطرات محیطی و انسانی است. از نظر فرهنگی و اجتماعی روستاها ذخیره‌گاه ویژگی‌های فرهنگی، آداب، سنن و دانش بومی هر سرزمین می‌باشند. از طرفی روستا محل نگهداری منابع طبیعی و محیطی است و روستاییان محافظان این منابع هستند. و همچنین روستا سهم اساسی در تولید ناخالص ملی و تأمین نیروی کار و ایجاد اشتغال و توسعه‌ی صادرات دارد (نوری و نوروزی، ۱۳۹۵: ۷).

اقتصاد روستا دارای اهمیت و کارکردهای گوناگونی است. امروزه اقتصاد جزء ارکان مهم برای جوامع بشری در حفظ امنیت بشر در نظر گرفته می‌شود. تا جایی که امروزه به امنیت با رویکرد اقتصادی- انسانی توجه می‌شود؛ به طوری که در برخی موارد یا برخی کشورها بعد اقتصادی امنیت ملی به جای امنیت نظامی گرفته شده است (آمار، ۱۳۹۹: مقدمه). واژه اقتصاد روستایی مفهومی بسیار گسترده است که بخش عمده‌ای از حیات جامعه‌ی روستایی را در بر می‌گیرد و بخش مهمی از ارتباط متقابل سکونتگاه‌های روستایی با سایر سکونتگاه‌ها را تبیین می‌کند. اقتصاد روستایی به طور عمده از بهره‌برداری از زمین مبتنی است و در ارتباط مستقیم با طبیعت قرار دارد و به همین دلیل به آن فعالیت‌های نوع اول نیز می‌گویند (جمعه‌پور، ۱۳۸۴: ۳۸). نقطه‌ی آغاز اقتصاد در روستاها را باید در شکل‌گیری فعالیت‌های کشاورزی دانست و با گذشت زمان هنوز هم از کشاورزی به عنوان مهم‌ترین فعالیت اقتصادی جهان یاد می‌شود. بسیاری بر این عقیده‌اند که کشاورزی محور توسعه و پیش‌نیاز دیگر مراحل آن به شمار می‌رود (سلطانی و نجفی، ۱۳۷۳: ۴). اقتصاد روستایی جنبه‌های زندگی مادی ساکنان روستا را دربرمی‌گیرد و شامل کلیه فعالیت‌های اقتصادی است که نیاز مادی روستایی را تأمین می‌نماید. آشکار است که در ایران زمین، به دلیل تنوع شرایط جغرافیایی و تفاوت در قابلیت‌ها و توان‌های محیطی، فعالیت‌های اقتصادی روستاها یکسان نبوده و غالباً از روستایی به روستای دیگر متفاوت است. اقتصاد روستایی بر پایه کشاورزی و دامداری استوار بوده و در طول چند دهه اخیر فعالیت‌های صنعتی و خدماتی نیز در سطح روستاها گسترش یافته است (فاضل‌نیا و دیگران، ۱۳۹۱: ۱). اقتصاد روستایی بیشتر در کشاورزی معنا پیدا می‌کند (مانند دامداری، پرورش طیور، انواع آبزیان) ولی علاوه بر این مؤلفه‌های گردشگری طبیعی و فرهنگی- صنایع دستی و ... نیز وارد ادبیات اقتصاد روستایی شده‌اند (جوان و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۰).

برای سالیان طولانی، اقتصاد روستایی، روندی تقریباً یکنواخت از نظر نوع تولید و روند انجام کار داشته است اما با ورود ماشین به عرصه تولید و با بهبود سیستم‌های حمل و نقل و امکان جابجایی کالا در مسیرهای طولانی، ماهیت اقتصاد روستایی متحول شد و نقشی به مراتب فراتر از تأمین نیازهای خانوارهای روستایی و سکونتگاه‌های پیرامون خود پیدا کرد و در بسیاری از روستاها، تولید معیشتی جای خود را به تولید تجاری داد. در دهه‌های اخیر، با همه‌گیری استفاده از وسیله نقلیه در کشور و افزایش میزان توجه به گردشگری، فعالیت‌های گردشگری

به تدریج به روستاها نیز گسترش یافت؛ در ابتدا، توجه گردشگران به روستاها بیشتر با انگیزه بازدید از برخی ویژگی‌های خاص مذهبی، تاریخی و معماری بود و روستاهای خاصی چون ماسوله و امامزاده ابراهیم در استان گیلان، کندوان در آذربایجان شرقی، ابیان در استان خراسان و ... با بازدیدهای کوتاه مدت مورد توجه گردشگران قرار گرفت اما بتدریج ماهیت گردشگری روستایی تغییر پیدا کرد و علاوه بر معماری و جاذبه‌های خاص، توجه به دیگر جاذبه‌های روستایی چون محیط، معماری بومی، تولیدات روستایی، خوراک و ... مورد توجه قرار گرفت و با چنین رویکردی، تعداد بیشتری از روستاها مورد توجه گردشگران قرار گرفت و مدت حضور گردشگران نیز در روستاها بیشتر شد که در سال‌های اخیر، رونق تجهیز و ساخت اقامتگاه‌های سنتی، این روند را شدت بخشیده است. هر چند که به نظر می‌رسد گردشگری روستایی در ایران، تمامی ویژگی‌های گردشگری روستایی به معنای علمی آن را ندارد اما توانسته است نقش قابل توجهی در اشتغال و درآمد برخی روستاها ایجاد کند.

گردشگری روستایی نوعی از فعالیت‌های گردشگری است که در برگیرنده فعالیت‌هایی مانند تماشای کردن، تفحص، یادگیری، تجربه کردن، بازاریابی و تعطیلات می‌باشد و بر اساس تماشای فرهنگ‌های کشاورزی، تولیدات کشاورزی و آداب و رسوم قوم‌ها استوار است (شیخی و مجاهدی، ۱۳۹۵: ۱۱). گردشگری روستایی به شکل ساختار یافته‌ای از گردشگری اطلاق می‌شود که در آن گردشگران، مدتی را در روستاها (اغلب روستاهای سنتی) و اماکن اطراف آن اقامت گزینند و اطلاعاتی را در مورد روستاها، فرهنگ بومی و روش‌های زندگی و آداب و رسوم مردم روستا کسب کنند. این قبیل گردشگران اغلب در برخی از فعالیت‌های روستایی نیز شرکت می‌کنند. در این نوع گردشگری، روستائیان خود مالکان و مدیران تسهیلات گردشگری هستند و به این طریق، مستقیماً از منافع گردشگری بهره‌مند می‌شوند (اینسکیپ، ۱۳۹۲: ۲۵۰). سازمان همکاری و توسعه اقتصادی معتقد است که گردشگری روستایی، باید در نواحی روستایی انجام شود، از نظر کارکردی روستایی باشد، از نظر ساختمان و سکونتگاه‌ها در مقیاس روستا باشد، توسعه آن به پایداری ویژگی‌های خاص روستایی آن منطقه کمک کند و به شکل‌های مختلف، نشان‌دهنده الگوی پیچیده محیط، اقتصاد و تاریخ روستایی باشد (وندا جورج و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۷).

شرایط عمومی برای رونق گردشگری به صورت عام و به تبع آن گردشگری روستایی، وجود جاذبه‌ها، زیر ساخت‌ها و خدمات و امنیت است که البته دو مورد میزان درآمد و فرهنگ جامعه نیز تعیین کننده هستند با توجه به تنوع و تعداد عوامل تاثیرگذار، گردشگری فعالیتی آسیب‌پذیر است و به نظر می‌رسد آسیب‌پذیری آن، بیش از دیگر فعالیت‌های اقتصادی باشد. حوادث طبیعی چون زلزله، سیل، طوفان و ...، حوادث اجتماعی چون جنگ، انقلاب، آشوب، بحران‌های اقتصادی و سیاسی و همچنین همه‌گیری بیماری‌ها مهمترین مواردی هستند که با توجه به شدت و ضعف، می‌توانند فعالیت‌های گردشگری را تحت تاثیر قرار داده و حتی آن را به رکود کامل رسانده و اشتغال و درآمد این فعالیت را با بحران مواجه سازند.

بحران گردشگری در حقیقت بصورت هرگونه رخدادی که عملکرد طبیعی مقصد را تهدید کرده و انجام کسب و کار مرتبط با گردشگری را مختل نماید یا تهدیدی برای ایمنی گردشگران باشد، تعریف می‌شود (یاوری گهر و منصوری موید، ۱۳۹۶: ۲۹). صنعت گردشگری تحت سطح بالایی از عدم اطمینان و ریسک وارده توسط بحران‌ها فعالیت می‌کند و موفقیت مقصدهای گردشگری، وابسته به ارائه سفر ایمن و لذت بخش برای گردشگران است. بحران‌ها در حوزه گردشگری تنوع زیادی داشته و علل مختلفی بر پایه مسائل اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، زیست‌محیطی و تکنولوژیکی دارند. هنگامی که بحرانی رخ می‌دهد مقصد گردشگری، گردشگران و جامعه محلی همه تحت تاثیر قرار می‌گیرند (ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۷: ۳).

همه‌گیری کووید نوزده، از آغازین روزهای سال ۱۹۹۹ میلادی جهان را تحت تأثیر قرار داد و با انتشار سریع، تقریباً تمامی ساکنان کره زمین را تحت تأثیر قرار داد. اولین اقدام عملی برای مقابله با این همه‌گیری جهانی، ایجاد محدودیت برای ارتباط افراد بود. وحشت عمومی ایجاد شده در سطح جهان، میزان جابجایی افراد را به شدت کاهش داد و جابجایی‌ها فقط به ضرورت و با احتیاط‌های کامل صورت گرفت و در چنین شرایطی، گردشگری بعنوان فعالیتی غیر ضروری، تقریباً به سطح رکود کامل رسید که بی‌شک، بزرگترین شوک به گردشگری جهانی و ملی در نیم قرن اخیر بوده است. این بیماری خیلی سریع گسترش پیدا کرد و همه مردم جهان را درگیر خود ساخت و بر اقتصاد کشورهای مختلف خسارتهای جبران ناپذیری وارد و فعالیتهای روزمره زندگی را مختل و سلامتی مردم، اوضاع اقتصادی، اجتماعی، حمل و نقل، آموزش، فعالیت صنایع، گردشگری و ... را هم تحت تأثیر قرار داد (قنبری و ولائی، ۱۴۰۰، ۱۶۲).

تأثیر کووید ۱۹ بر روستاها شدید بوده و اثرات منفی زیادی بر سلامتی روستائیان، اشتغال، رفاه اقتصادی و فعالیت‌های اقتصادی روستاها وارد کرده است که این اثرات بر زنان روستایی بیشتر بوده است (Mueller et al, 2021; 9). شیوع ویروس کووید ۱۹ توانست این مسأله‌ی مهم را یادآوری کند که اقتصاد روستا، به ویژه بخش کشاورزی و محصولات غذایی این بخش، نقش ارزنده‌ای در امنیت غذایی و استقلال سیاسی کشور دارد و باید مورد توجه جدی قرار بگیرد. بی‌توجهی به مسأله‌ی مهم و استراتژیک محصولات غذایی، بسیار حساس و پرمخاطره خواهد بود و حتی می‌تواند روابط سیاسی و بین‌المللی کشورها را تحت تأثیر قرار دهد. لذا به نظر می‌رسد شیوع کووید ۱۹ و مسائل بین‌المللی مرتب بر آن، باعث تغییر بینش و الگوی ذهنی نسبت به اقتصاد روستا شده و جایگاه بخش کشاورزی بیش از گذشته تقویت خواهد شد (قادر مرزی و شیرکانی، ۱۴۰۰: ۸۱).

با کاهش تقاضا، بنگاه‌های اقتصادی، کسب و کارها به ویژه کسب و کارهای کوچک، تحت تأثیر شیوع ویروس کرونا قرار می‌گیرند. با این وجود تمام بخش‌های اقتصادی به یک نسبت دچار رکود نمی‌شوند؛ بخش‌هایی مانند گردشگری و حمل و نقل از جمله بخش‌هایی هستند که به سرعت تحت تأثیر شیوع ویروس کرونا قرار می‌گیرند (صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۸: ۴). گردشگری تأثیر عمیقی از کووید ۱۹ پذیرفته است. گردشگری بخشی حساس به نیروی کار است و در واقع یکی از بخش‌هایی است که به شدت تحت تأثیر ریسک در کل زنجیره ارزش آن قرار دارد؛ بنابراین گردشگری نیاز به پشتیبانی فوری و بسته‌های حمایتی خاص دارد تا بتواند مشاغل را حفظ و ظرفیت در بازار و پیامدهای فوری این بحران را مدیریت کند (WHO, 2020: 12). با وجود اهمیت صنعت گردشگری، اولین اقدامی که در کل جهان برای مدیریت کووید ۱۹ اتفاق افتاد اعمال محدودیت‌های سفر بود بطوریکه از تاریخ شش آوریل سال ۲۰۲۰، حدود ۹۶ درصد از کل مقصدهای گردشگری در سرتاسر جهان، محدودیت‌های سفر اعمال کردند؛ حدود ۴۳ درصد (۹۰ مقصد) مرزهای خود را به طور کامل یا جزئی بستند، حدود ۲۱ درصد (۴۴ مقصد) ممنوعیت سفر را برای مسافریناز مبداهای بحرانی اعمال کردند و حدود ۲۷ درصد (۵۶ مقصد) نیز پروازهای بین‌المللی یا محلی را متوقف کردند (WTO, 2020: 23).

بخشی از تأثیر شدید کووید ۱۹ بر گردشگری ناشی از نبود اطلاعات کافی در مورد این بیماری و نحوه سرایت آن بود که در ابتدا عکس‌العمل‌های گوناگونی از جمله محدودیت شدید برای سفر و تعاملات افراد، تأکید بر استفاده از ماسک N95 و ضد عفونی سطوح و حتی خیابان‌ها را بدنبال داشت؛ اگر از ابتدا آشکار می‌شد که امکان انتقال ویروس کرونا در مکان‌هایی با تراکم جمعیت و با مراعات پروتکل‌های بهداشتی، بسیار کمتر است امکان ادامه فعالیت‌های گردشگری بخصوص گردشگری روستایی و آن هم در سطح ملی که در بیشتر کشورها می‌تواند بدون وابستگی به حل و نقل هوایی انجام گیرد وجود داشت. نتایج برخی مطالعات نشان می‌دهد که در دوران اوج

شیوع کرونا و پس از سپری شدن سر در گمی‌های موجود برای مقابله با این بیماری، گرایش به گردشگری روستایی بیشتر شده است.

در نواحی روستایی منطقه تابا در آفریقای جنوبی که دارای جاذبه‌ها و مناظر طبیعی زیادی هستند و گردشگری برای چند دهه در آن رونق داشته است در دوران شیوع ویروس کرونا علاقه توریست‌ها به گردش در طبیعت و مناطق روستایی افزایش یافته است (Giddy et al, 2020: 352). در روسیه یکی از راه‌های کاهش تاثیر کووید ۱۹ بر گردشگری، توجه به توریسم داخلی با تاکید بر گردشگری روستایی است و سعی شده است از شرایط پیش آمده برای بهبود کیفیت خدمات گردشگری در روستاها استفاده شود (Polukhina et al. 2021: 14) مشکلات بهداشتی و اقتصادی ناشی از کووید ۱۹ باعث به وجود آمدن جایگزین‌هایی برای فعالیت‌های گردشگری شده است. محدودیت‌های رفت و آمد بین کشورها باعث افزایش فعالیت‌های گردشگری روستایی در سطح محلی به ویژه در کشورهای در حال توسعه شده است (همان: ۱۱) یافته‌ها نشان می‌دهد که نه تنها راه‌هایی برای زنده ماندن گردشگری و هتلداری در بحران کووید ۱۹ وجود دارد بلکه این بحران می‌تواند باعث توسعه گردشگری داخلی و ارتقای کیفیت خدمات در روستاهای مقصد شود (Varolgunes et al, 2021: 11). در صربستان نیز در زمان همه‌گیری کووید ۱۹، توجه به گردشگری روستایی بیشتر شده است و اکثر افرادی که در این راستا مورد پرسش قرار گرفته‌اند بر این باور بوده‌اند که مناطق روستایی صربستان، مقصدی امن برای مسافرت در هنگام شیوع کرونا است (Cvijanovic et al, 2022: 131).

تحقیقاتی در داخل و خارج کشور در ارتباط با پیامدهای اقتصادی کووید ۱۹ بر اقتصاد و گردشگری روستا انجام شده است؛ گیدی و همکاران (۲۰۲۲) با بررسی چالش‌های توریسم روستایی در آفریقای جنوبی هنگام شیوع ویروس کرونا به نتیجه رسیدند که گردشگری در مناطق روستایی تاباچو با توجه به جاذبه‌ها و مناظر طبیعی زیاد، برای چندین دهه در حال گسترش بوده‌اند و در دوران شیوع ویروس کرونا علاقه توریست‌ها به گردش در طبیعت و مناطق روستایی افزایش یافته است. تیواری (۲۰۲۲) با بررسی تاثیرات ویروس کرونا بر گردشگری روستایی کشورهای آسیایی به نتیجه رسید که افزایش خدمات در روستاها نه تنها به عنوان جوابی برای شیوع ویروس مناسب است بلکه به مردم کمک می‌کند که برای شیوع بیماری‌ها و ویروس‌ها در آینده آماده باشند. پیشرفت و توسعه روستاها قدم مهمی در راه ساختن جامعه‌ای بهتر است. پولیخینا و همکاران (۲۰۲۱) با بررسی توسعه گردشگری روستایی در هنگام ویروس کرونا در روسیه به نتیجه رسیدند هرچه رسیدگی و درمان ویروس کرونا بیشتر طول بکشد آینده توریسم مبهم خواهد ماند. یافته‌های آنان نشان می‌دهد که نه تنها راه‌هایی برای جان سالم بدر بردن گردشگری از کرونا وجود دارد بلکه می‌تواند توسعه توریسم داخلی را ترویج داده و کیفیت خدمت گردشگری در مناطق روستایی را بهبود بخشد. سویانوویچ و همکاران (۲۰۲۱) با بررسی تغییر شکل گردشگری از شهری به روستایی در هنگام شیوع ویروس کرونا در صربستان به نتیجه رسیدند که مناطق روستایی صربستان مقصدی جذاب برای سفر در سال ۲۰۲۰ است و اکثر افراد مورد پرسش می‌خواهند به مناطق روستایی بروند و باور دارند که مقاصد روستایی صربستان مقصدی امن برای مسافرت در هنگام شیوع ویروس کرونا است. شافی و همکاران (۲۰۲۱) با بررسی تاثیرات شیوع ویروس کرونا در خانوارهای روستایی استان سیچوان چین به نتیجه رسیدند که ویروس ۱۹ تاثیرات منفی بر روی سلامت و درآمد مردم روستایی چین داشته و قرنطینه و محدود شدن جابجایی منابع، آسیب جدی به اقتصاد وارد کرده است. همچنین افزایش قیمت محصولات کشاورزی و غذای دام و بقیه نیازهای مردم باعث شد که پول کمتری در دست مردم باشد. میلر و همکاران (۲۰۲۱) با بررسی تاثیرات ویروس کرونا بر مناطق روستایی آمریکا به نتیجه رسیدند که خانوارهای روستایی حتی قبل از شیوع کرونا از مشکلات مالی رنج می‌بردند و درآمد کمتری از مردم شهرنشین داشتند. شیوع ویروس کرونا تاثیرات منفی بر روی تجارت و شغل‌ها داشته است. راولز (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان تاثیر کووید ۱۹ بر

کشاورزی و اقتصاد روستایی بیان می‌کند که برنامه‌ریزی و آماده‌سازی دولت برای مبارزه با بیماری همه‌گیری کووید ۱۹ ضربه‌ی بسیار بزرگی بر اقتصاد هند وارد کرده و مشکلات عدیده‌ای را برای مردم فقیر و کارگر کشور به وجود آورده است. اندرسون (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان تأثیرات کووید ۱۹ بر اقتصاد روستایی می‌نویسد: بیماری کووید ۱۹ موجب وقفه در تولیدات و فعالیت‌های اقتصادی در سراسر جهان شده است. دولت‌ها از طریق دادن وام و حقوق و دستمزد و اداره نمودن شرکت‌های کوچک و خرده‌پا قادر هستند تا میزان ضرر و زیان وارد بر کشاورزان را بکاهند. سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، OECD (۲۰۲۰) با بررسی پیامدهای سیاست بحران ویروس کرونا برای توسعه روستایی، ضمن اشاره به پیامدهای اقتصادی شیوع بیماری کووید ۱۹، چالش‌ها و فرصت‌های موجود را مورد توجه قرار داده و رهنمودهایی برای نحوه‌ی پاسخگویی دولت‌ها به بحران و چگونگی آمادگی دولت برای استفاده از فرصت‌ها، ابتکارات برای حفظ خدمات اساسی در مناطق روستایی، حمایت از مشاغل روستایی و بهبود زیرساخت‌ها برای خدمات دیجیتال ارائه داده است. دانشگاه نیوکاسل انگلستان (۲۰۲۰) در گزارشی، اقدامات دولت انگلستان برای مهار بیماری کووید ۱۹ و تأثیرات آن بر اقتصاد روستایی را بررسی کرده است. در این گزارش تأکید شده است که بیماری تمام جنبه‌های جامعه‌ی روستایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد، هم به طور مستقیم وقتی افراد از جوامع روستایی بیمار می‌شوند؛ بلکه هم‌چنین به دلیل محدودیت‌های فاصله‌ی اجتماعی که برای محدود کردن پیشرفت بیماری وجود دارد. این امر بر درآمد خانوارها و مشاغل روستایی در هر بخش در اقتصادهای مختلف روستایی و همچنین سازمان‌های خیریه و جامعه تأثیرگذار است. رحیمی (۱۴۰۱)، با بررسی تأثیر ویروس کرونا (COVID 19) بر توسعه اقتصادی و صنعت گردشگری به نتیجه رسیده است که بحران ویروس کرونا به عنوان قفل بر پشت توسعه اقتصادی کشورها و صنعت گردشگری باعث ضررهای درآمدی هنگفتی به مشاغل مستقیم و غیرمستقیم این بخش‌ها شده است. به طوری که نتیجه تحقیق، تأثیر منفی این ویروس بر شاخص تولید ناخالص داخلی بخش توسعه اقتصادی، به اندازه ۲/۴۸- نشان می‌دهد. محمدی و همکاران (۱۴۰۱) با بررسی اثرات شیوع کووید ۱۹ بر وضعیت اقتصاد روستایی شهرستان نهبندان، دریافتند که تولید، عرضه و تقاضای محصولات کشاورزی در اثر شیوع کرونا کاهش یافته است. درآمد کشاورزی و غیر کشاورزی کاهش یافته و با افزایش هزینه‌ها و افزایش بیکاری، سطح رفاه و معیشت خانوارهای روستایی کاهش یافته است. خسروی‌زو و قاسمی (۱۴۰۱) با بررسی تأثیر کووید ۱۹ بر اقتصاد روستاهای مقصد گردشگری شهرستان کلات نادری به نتیجه رسیدند که همه‌گیری کووید ۱۹ تأثیرات منفی زیادی بر اقتصاد روستاهای گردشگری (درآمد، سرمایه‌گذاری و اشتغال) داشته است و میزان اثرگذاری کووید ۱۹ بر اقتصاد روستاها تابعی از میزان وابستگی اقتصاد روستاها به گردشگری بوده و روستاهای گردشگر پذیر، با آسیب‌های بیشتری مواجه شدند. ریاحی و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با بررسی فعالیت کارگروه‌های روستایی در مقابله با همه‌گیری ویروس کرونا در نواحی روستایی شهرستان خوشاب، دریافتند که تعطیلی و تعلیق فعالیت‌ها در روستاها امکان‌پذیر نیست و ممکن است موجب بروز نارضایتی و اعتراضات صنفی شود. گروه‌های گسترده‌ای در روستا چون کارگران روزمزد یا میدانی، مشاغل آزاد و ... مشمول مزایای قانون کار و انواع بیمه‌های بیکاری نیستند و تعطیلی کار برای آنها به معنای فقر بیشتر است. دادورخانی (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل پیامدهای همه‌گیری کرونا بر اقتصاد روستایی می‌نویسد: به دلیل کاهش تولید و عرضه در سطح داخلی و خارجی ناشی از بیماری، رشد اقتصادی تا حد قابل ملاحظه‌ای کاهش یافته و در واقع کرونا با تأثیر بر زنجیره تأمین، تقاضا و نقدینگی، بر بنگاه‌ها و با تأثیر بر عرصه‌ی نیروی کار، مصرف کالاها و خدمات و به ویژه به کاهش درآمد مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان محصولات کشاورزی، گردشگری و صنایع دستی در کوتاه مدت و بلندمدت بر اقتصاد روستا تأثیرگذار است. ربیعی و تک‌روستا (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان بررسی و تبیین اثرات کرونا بر اقتصاد مناطق روستایی روستای اشکور علیا، یافته‌های تحقیق خود را اینگونه بیان می‌کنند: تأثیرات کرونا بر اقتصاد روستای اشکور علیا در چهار زمینه اصلی همچون اشتغال ناپایدار، درآمد ناپایدار، افزایش فقر روستایی و کاهش سرمایه‌گذاری قابل ذکر است. در این تحقیق تأثیرات اقتصادی کووید

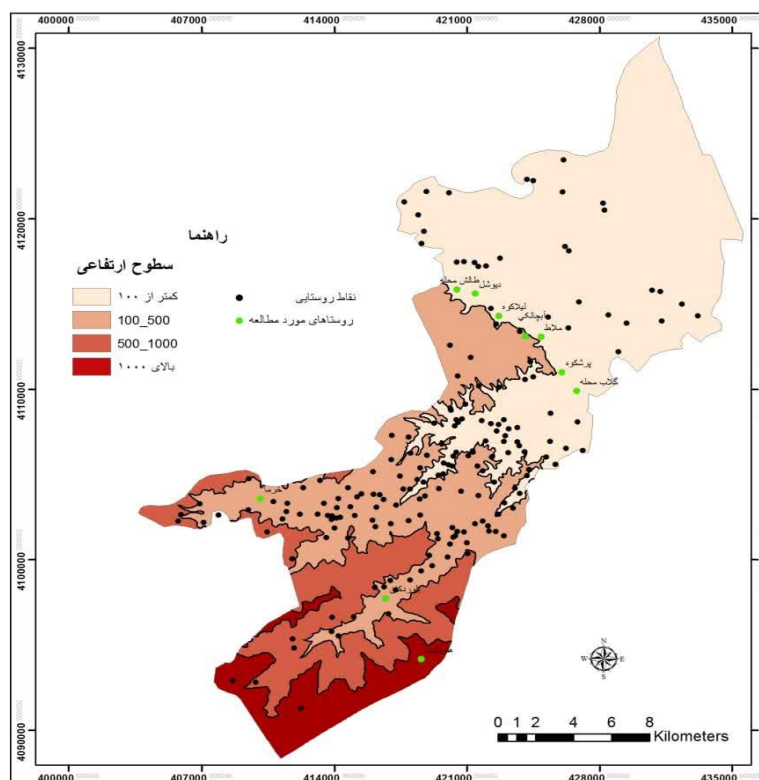
۱۹ در حد بالایی ارزیابی شده است. قنبری و ولائی (۱۴۰۰) در مقاله‌ای به نام تحلیل عوامل مؤثر بر فقر روستایی در دوران شیوع ویروس کرونا- استان آذربایجان شرقی می‌نویسند: همه‌گیری ویروس کرونا بزرگ‌ترین شوک را بر اقتصاد جهان تحمیل کرده و باعث اجرای سیاست‌های کنترلی برای مهار آن از سوی دولت‌ها مانند فاصله‌گذاری اجتماعی، تعطیلی موقت کسب و کارها، قرنطینه و ... شده که اثرات منفی آن‌ها در مناطق روستایی به دلایل مختلف بیشتر بوده و به عاملی اثرگذار در تحولات فقر روستایی بدل شده است. کریم‌زاده و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل ادراک محیطی جامعه روستایی از شیوع ویروس کرونا در بخش مرکزی شهرستان ورزقان می‌نویسند: در شیوع کووید ۱۹، بین جمعیت شهری و روستایی تفاوت چندانی وجود ندارد. بحران کووید ۱۹، تأثیر منفی بر اقتصاد روستایی وارد کرده است. به علاوه شیوع کووید ۱۹ در زمان‌بندی فعالیت کشاورزان، توجه به پسانداز، آسیب فعالیت‌های اقامتگاه‌های گردشگری روستایی و رونق کسب و کارهای روستایی و نیز سرمایه اجتماعی اثر منفی داشته است. تاجری مقدم و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل رفتارهای پیشگیرانه در مقابل ویروس کرونا در نواحی روستایی شهرستان دشتستان می‌نویسند: شیوع کووید ۱۹ به عنوان یک تهدید همه‌گیری جهان تبدیل شده است. تأثیر اقتصادی و اجتماعی این تهدید به سرعت در مناطق روستایی گسترش یافته است. این تأثیر به صورت طولانی‌مدت بوده و دارای اثرات مستقیم و غیرمستقیم در نواحی روستایی است. در گزارش معاونت امور اقتصادی و برنامه‌ریزی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی (۱۳۹۸) با عنوان درآمدی بر آثار شیوع ویروس کرونا بر اقتصاد ایران، آمده است بسیاری از گروه فعالیت‌ها با کاهش تقاضا مواجه شده‌اند و فعالیت‌های اقتصادی مربوط به اصناف مواد غذایی از جمله رستوران‌ها، تالارها، طب‌های، باغ تالارها، سفره‌خانه‌ها، کافی‌شاپ‌ها و ... با کاهش فروش محصولات در بازه ۵۰ تا ۹۰ درصدی مواجه شده‌اند و حتی در مواردی تعطیل شده‌اند. گروه فعالیت‌های مرتبط با حوزه گردشگری مشتمل بر تأمین جا، غذا و آشامیدنی‌ها بیشترین آسیب را دیده‌اند.

۳) روش تحقیق

پژوهش از نظر هدف کاربردی و بر مبنای روش از نوع توصیفی- تحلیلی است. در این پژوهش، گردآوری اطلاعات با دو روش اسنادی و میدانی صورت گرفته است که گردآوری اطلاعات برای معرفی محدوده مطالعاتی، توصیف موضوع و همچنین برخی داده‌ها و اطلاعات مرتبط با موضوع اصلی به روش اسنادی بوده و از روش میدانی نیز برای جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز مرتبط با موضوع اصلی یعنی اثرات شیوع بیماری کووید ۱۹ بر درآمد خانوارهای روستایی شهرستان لنگرود استفاده شده است. ابزار گردآوری داده‌ها و اطلاعات در روش اسنادی شامل فیش‌برداری و تهیه جدول و در روش میدانی شامل مشاهده، عکسبرداری، مصاحبه و تکمیل پرسشنامه از مدیران بخشی و محلی و خانوارهای روستایی بوده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها بصورت تحلیلی-مقایسه‌ای و با بهره‌گیری از آمار توصیفی صورت گرفته است.

جامعه آماری پژوهش، خانوارهای ساکن در ده روستای مورد مطالعه است علاوه بر مطالعه عمومی هر ده روستا (مطالعات اسنادی، مشاهده، مصاحبه و تکمیل پرسشنامه روستا)، از خانوارهای ساکن در روستاها، پرسشنامه تکمیل شد که با توجه به تعداد ۲۶۲۲ خانوار، با بهره‌گیری از فرمول کوکران، حجم نمونه، معادل ۳۳۵ خانوار بدست آمد که با توجه به تعداد خانوار هر روستا، تعداد پرسشنامه برای هر روستا محاسبه شد و در نهایت با افزایش حداقل تعداد پرسشنامه به ده پرسشنامه برای روستاهای کم جمعیت، تعداد پرسشنامه‌ها به ۳۶۷ افزایش یافت.

محدوده مطالعاتی این پژوهش، روستاهای گردشگرپذیر شهرستان لنگرود است در لنگرود، ده روستا از نظر گردشگری مهم هستند^۱ روستاهای گردشگری در موقعیت‌های جلگه‌ای، پایکوهی و کوهستانی قرار دارند و جمعیت آنها از هشت نفر در روستای هالی دشت تا ۲۰۹۴ در روستای دیوشل متفاوت است (جدول یک و نقشه یک).

نقشه ۱. پراکندگی روستاهای گردشگرپذیر شهرستان لنگرود

جدول ۱. مشخصات روستاهای گردشگرپذیر شهرستان لنگرود

نام روستا	بخش / دهستان	موقعیت	فاصله از مرکز شهرستان	تعداد خانوار	تعداد جمعیت	تعداد نمونه
آبچالکی	مرکزی / دیوشل	کوهستانی	۵ کیلومتر	۲۶	۶۹	۱۰
بلوردکان	اطاقور / لات لیل	دره‌ای کوهستانی	۲۹ کیلومتر	۵۰	۱۴۴	۱۵
پرشکوه	کومله / مریدان	پایکوهی	۷ کیلومتر	۳۳۴	۸۹۴	۴۳
خرما	اطاقور / اطاقور	دره‌ای کوهستانی	۲۹ کیلومتر	۳۲	۷۷	۱۰
دیوشل	مرکزی / دیوشل	جلگه‌ای - پایکوهی	۳ کیلومتر	۷۷۷	۲۰۹۴	۹۹
طالش محله	مرکزی / دیوشل	پایکوهی	۴ کیلومتر	۳۷۴	۱۰۶۱	۴۸
گلاب محله	کومله / دریاسر	جلگه	۱۰ کیلومتر	۹۱	۲۶۷	۲۰
لیلا کوه	مرکزی / دیوشل	پایکوهی	۵/۰ کیلومتر	۵۶۴	۱۸۸۵	۷۲
ملاط	کومله / مریدان	پایکوهی	۴ کیلومتر	۳۷۱	۹۸۰	۴۷
هالی دشت	اطاقور / لات لیل	کوهستانی	۴۲ کیلومتر	۳	۸	۳
جمع				۲۶۲۲	۷۴۷۹	۳۶۷

^۱ - دو سکونتگاه ساحلی چاف و چمخاله با موقعیت ساحلی، از نظر گردشگری اهمیت بسیار دارند اما این دو روستا در سال ۱۳۸۸ پس از تجمیع با ۱۱ روستای دیگر، به عنوان شهر "چاف و چمخاله" معرفی شد.

۴ یافته‌های تحقیق

کووید ۱۹ در روستاهای شهرستان لنگرود

اولین مورد ابتلا به بیماری کووید ۱۹ در روستاهای شهرستان لنگرود، همزمان با گسترش اولیه این ویروس در کشور و در اسفند سال ۱۳۹۸ بوده است بطوریکه از بین ده روستای مورد مطالعه، اولین مورد ابتلا در پنج روستا در ماه اسفند بوده است. هر چند که آمار رسمی از تعداد مبتلایان به کووید ۱۹ در روستاهای مورد مطالعه وجود ندارد اما به استناد مطالعات میدانی، صرفنظر از شدت بیماری، حدود نیمی از جمعیت روستاها به کرونا مبتلا شده‌اند. حداقل میزان ابتلا به میزان ۲۵ درصد در روستای کوهستانی و کم جمعیت هالیدشت که فاصله زیادی از مراکز شهری دارد بوده است و در چهار روستای نسبتاً پرجمعیت لیلاکوه، پرشکوه، ملاط و دیوشل که فاصله بسیار کمی از مراکز شهری دارند میزان ابتلا بیش از ۵۰ درصد بوده است (جدول شماره دو).

جدول ۲. میزان (درصد) ابتلا به بیماری کووید نوزده در روستاهای مورد مطالعه

روستا	آب‌انبار	بلوردکان	پرشکوه	ملاط	لیلاکوه	گلر محله	طالش محله	کوهستانی	هالیدشت	دیوشل
درصد ابتلا به کرونا	۳۳،۳	۳۸،۵	۵۵،۲	۳۱،۶	۵۲،۵	۵۱،۳	۴۷،۱	۵۸،۸	۵۲،۸	۲۵،۰

منبع: مطالعات میدانی نگارنده (نتایج پرسشنامه خانوار)

اثرات شیوع بیماری کووید ۱۹ بر فعالیت اقتصادی

با توجه به عنوان و هدف پژوهش، مهمترین فعالیت‌های اقتصادی روستاها، در دو بازه زمانی قبل از شیوع بیماری کووید ۱۹ و همچنین زمان همه‌گیری این بیماری بررسی شده است. کشاورزی مهمترین فعالیت اقتصادی روستاهای شهرستان لنگرود است که فعالیت غالب کشاورزی در روستاهای جلگه‌ای، زراعت و در روستاهای پایکوهی زراعت و باغداری و در روستاهای کوهستانی، دامداری و باغداری است. در روستاهای مورد مطالعه، پیش از انتشار ویروس کرونا، فعالیت‌های بخش کشاورزی، مهمترین فعالیت اقتصادی برای ۶۷،۳ درصد از خانوارها و همچنین دومین فعالیت اقتصادی برای ۲۷،۸ درصد خانوارها بوده است و گردشگری نیز فعالیت اصلی اقتصادی برای ۲۰،۷ درصد خانوارها و همچنین دومین فعالیت برای ۳۱،۶ درصد خانوارها بوده است.

در مقایسه ده روستای مورد مطالعه، بغیر از روستای کوهستانی بلوردکان، کشاورزی در نه روستای دیگر، فعالیت اصلی خانوارهای روستایی بوده است؛ بالاترین میزان اشتغال در بخش کشاورزی با ۸۶،۹ درصد در روستای دیوشل و کمترین میزان اشتغال در کشاورزی با ۲۶،۷ درصد در روستای بلوردکان است.^۱ مهمترین فعالیت کشاورزی، زراعت با ۴۶،۶ (۱۷۱ خانوار) درصد بوده و باغداری با ۳۲،۴ درصد (۱۱۹ خانوار) در رتبه دوم قرار دارد و دامداری، زنبورداری و نوغانداری اهمیت به مراتب کمتری دارند.

صنعت در روستاهای مورد مطالعه رونق زیادی ندارد مهمترین صنایع روستایی شهرستان، واحدهای برنجکوبی هستند و کارخانه‌های چای هستند. در روستاهای مورد مطالعه در مجموع ۱۱ کارخانه و کارگاه چای وجود دارد. صنایع دستی در برخی روستاهای شهرستان لنگرود رواج دارد. در روستاهای مورد مطالعه، صنایع دستی به

^۱ - در روستای هالیدشت، شغل اصلی هر سه خانوار ساکن، فعالیت‌های کشاورزی است اما با توجه به تعدا کم جمعیت و خانوار، وضعیت این روستا در مقایسه‌ها منظور نشده است.

صورت محدود در روستاهای آبچالکی، دیوشل و طالش محله رونق دارد. فعالیت‌های بخش خدمات، در روستاهای مورد مطالعه، شامل خدمات تجاری، حمل و نقل، اقامتی و پذیرایی و به صورت محدودتر، خدمات شخصی، اداری، بهداشتی و آموزشی است.

در روستاهای مورد مطالعه، همانند بیشتر روستاهای گیلان، خانوارهای روستایی بیش از یک شغل و منبع درآمد دارند. هر چند که در شهرستان لنگرود، منبع اصلی درآمد خانوارهای روستایی کشاورزی و بخصوص زراعت و باغداری است اما با توجه به ساحلی بودن شهرستان و وجود جاذبه‌های متنوع گردشگری چون دریا و ساحل، کوه و جنگل، رودخانه، باغات و مزارع، محصولات کشاورزی، خوراک و برخی جاذبه‌های فرهنگی، مذهبی و تاریخی، قرارگیری شهرستان لنگرود در قطب و مسیر گردشگری کشور، نزدیکی به مرکز استان (شهر رشت)، تراکم بالای جمعیت و وجود ۲۴ شهر کوچک و متوسط با فاصله کمتر از ۵۰ کیلومتر از شهر لنگرود (مرکز شهرستان)، علاوه بر شهرهای لنگرود و چاف و چمخاله، گردشگری در ده روستای این شهرستان رونق مناسبی دارد. در روستاهای مورد مطالعه، تحت تاثیر عواملی چون موقعیت قرارگیری (جلگه، پایکوه و کوهستان)، فاصله از شهر، فاصله از جاده‌های اصلی و فرعی و جاذبه‌های گردشگری، میزان رونق فعالیت گردشگری متفاوت است. طبیعت‌گردی فعالیت گردشگری مشابه در هر ده روستا است اما با توجه به تنوع و تفاوت جاذبه‌ها، انگیزه مراجعه گردشگران به روستا یکسان نیست. فعالیت‌های اقتصادی مرتبط با گردشگری نیز در روستاهای شهرستان لنگرود متفاوت است که فعالیت‌های مرتبط با پذیرایی مهمترین فعالیت است و خدمات اقامتی در رتبه دوم قرار دارد (جدول شماره سه).

پیش از انتشار ویروس کرونا، گردشگری مهمترین منبع درآمد برای ۲۰,۷ درصد و دومین منبع درآمد برای ۳۱,۶ درصد خانوارها در روستاهای مورد مطالعه بوده است که این نسبت در مقایسه روستاها متفاوت است بطوریکه در روستای بلوردکان، شغل اصلی ۶۰ درصد خانوارها فعالیت مرتبط با گردشگری بوده اما در روستای دیوشل، هرچند که این فعالیت، یکی از منابع مهم درآمد روستا بوده اما گردشگری شغل اصلی هیچ خانواری نبوده و دومین منبع درآمد برای ۴۰,۴ درصد خانوارها بوده است (جدول چهار).

جدول ۳. مشخصات و جاذبه‌های روستاهای گردشگرپذیر شهرستان لنگرود

روستاهای گردشگری	جاذبه‌های گردشگری	فعالیت گردشگری
آبچالکی	جنگل، کوهستان، چشم‌اندازهای زراعی و باغی، صنایع دستی	طبیعت‌گردی، خرید صنایع دستی و محصولات کشاورزی، اقامتی
بلوردکان	کوهستان، جنگل، رودخانه، چشم‌اندازهای زراعی و باغی	طبیعت‌گردی، اقامتی، پذیرایی
پرشکوه	جنگل، کوهستان، چشم‌اندازهای زراعی و باغی، فروش محصولات باغی، خوراک	خرید محصولات کشاورزی، پذیرایی، طبیعت‌گردی، اقامتی
خرما	کوهستان، جنگل، رودخانه، چشم‌اندازهای زراعی و باغی	طبیعت‌گردی
دیوشل	کوهستان، جنگل، رودخانه، چشم‌اندازهای زراعی و باغی، خوراک، صنایع دستی	طبیعت‌گردی، خرید صنایع دستی و محصولات کشاورزی، اقامتی
طالش محله	جنگل، صنایع دستی	طبیعت‌گردی، خرید صنایع دستی
گلاب محله	چشم‌اندازهای زراعی و باغی، جنگل، رودخانه	طبیعت‌گردی، اقامتی
لیلا کوه	جنگل، کوهستان، چشم‌اندازهای زراعی و باغی، آب‌بندان فروش محصولات باغی، خوراک	خرید محصولات کشاورزی، پذیرایی، طبیعت‌گردی، اقامتی
ملاط	جنگل، کوهستان، چشم‌اندازهای زراعی و باغی، آب‌بندان فروش محصولات باغی، خوراک	زیارتی، خرید محصولات کشاورزی، طبیعت‌گردی، اقامتی، پذیرایی
هالی دشت	جنگل، کوهستان	طبیعت‌گردی، اقامتی

منبع: مطالعات میدانی نگارنده

جدول ۴. جایگاه کشاورزی و گردشگری در درآمد خانوارهای روستاهای مورد مطالعه

گردشگری		کشاورزی						تعداد پرسشنامه	روستاهای گردشگری
شغل دوم		شغل اصلی		شغل دوم		شغل اصلی			
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد		
۴۰	۴	۱۰	۱	۳۰٫۰	۳	۷۰٫۰	۷	۱۰	آبچالکی
۲۰	۳	۶۰	۹	۶۶٫۷	۱۰	۲۶٫۷	۴	۱۵	بلوردکان
۴۱٫۹	۱۸	۲۰٫۹	۹	۲۷٫۹	۱۲	۶۵٫۱	۲۸	۴۳	پرشکوه
۳۱٫۳	۱۵	۲۲٫۹	۱۱	۲۰٫۸	۱۰	۷۰٫۸	۳۴	۴۸	تالش محله
۲۰٫۰	۲	۳۰٫۰	۳	۴۰٫۰	۴	۶۰٫۰	۶	۱۰	خرما
۴۰٫۴	۴۰	۰٫۰	۰	۲۱٫۲	۲۱	۸۶٫۹	۸۶	۹۹	دیوشل
۳۰٫۰	۶	۲۰٫۰	۴	۳۵٫۰	۷	۵۵٫۰	۱۱	۲۰	گلاب محله
۲۹٫۲	۲۱	۲۹٫۲	۲۱	۳۱٫۹	۲۳	۵۹٫۷	۴۳	۷۲	لیلا کوه
۱۲٫۸	۶	۳۹٫۳	۱۸	۲۵٫۵	۱۲	۵۳٫۲	۲۵	۴۷	ملاط
۳۳٫۳	۱	۰	۰	۰	۰	۱۰۰	۳	۳	هالی دشت
۳۱٫۶	۱۱۶	۲۰٫۷	۷۶	۲۷٫۸	۱۰۲	۶۷٫۳	۲۴۷	۳۶۷	جمع

منبع: مطالعات میدانی نگارنده (نتایج پرسشنامه خانوار)

شیوع بیماری کووید ۱۹، موجب تغییرات اساسی در فعالیت‌های اقتصادی روستاها شد بطوریکه گردشگری بعنوان دومین فعالیت اقتصادی خانوارهای روستایی، تقریباً به طور کامل جایگاه خود را از دست داد و علیرغم اینکه تفاوت خاصی در کمیت و کیفیت دیگر فعالیت‌های اقتصادی رخ نداده بود اما با توجه به کوچک شدن حجم مجموع فعالیت‌های اقتصادی، جایگاه کشاورزی در مقام مقایسه نسبی علیرغم ثبات نسبی، پررنگ‌تر شد بطوریکه نقش آن بعنوان فعالیت اصلی خانوارها از ۶۷،۳ درصد به ۸۷،۲ درصد افزایش یافت و در مقابل گردشگری جایگاه خود را به صورت کامل از دست داد. در چنین شرایطی، نقش فعالیت‌های کشاورزی بعنوان منبع اصلی درآمد خانوارها، از حداقل ۶۰ درصد در روستای گلاب محله تا حداکثر صد درصد در روستای خرما متفاوت بوده است اما جایگاه دیگر فعالیت‌های خدماتی اندکی افزایش یافته و از ۱۲ درصد به ۱۲،۸ درصد رسید (جدول پنج).

جدول ۵. مقایسه جایگاه فعالیت های اقتصادی

نام روستا	قبل از شیوع کرونا			در دوران شیوع کرونا		
	کشاورزی	گردشگری	سایر	کشاورزی	گردشگری	سایر
آبچالکی	۷۰,۰	۱۰	۲۰,۰	۸۰,۰	۰,۰	۲۰,۰
بلوردکان	۲۶,۷	۶۰	۱۳,۳	۹۳,۳	۰,۰	۶,۷
پرشکوه	۶۵,۱	۲۰,۹	۱۴,۰	۸۶,۰	۰,۰	۱۴,۰
تالش محله	۷۰,۸	۲۲,۹	۶,۳	۸۹,۶	۰,۰	۱۰,۴
خرما	۶۰,۰	۳۰,۰	۱۰,۰	۱۰۰	۰,۰	۰,۰
دیوشل	۸۶,۹	۰,۰	۱۳,۱	۹۱,۹	۰,۰	۸,۱
گلاب محله	۵۵,۰	۲۰,۰	۲۵,۰	۶۰,۰	۰,۰	۴۰,۰
لیلا کوه	۵۹,۷	۲۹,۲	۱۸,۰	۸۰,۶	۰,۰	۱۹,۴
ملاط	۵۳,۲	۳۹,۳	۷,۵	۹۳,۶	۰,۰	۶,۴
هالی دشت	۱۰۰	۰	۰	۱۰۰	۰,۰	۰,۰
جمع	۶۷,۳	۲۰,۷	۱۲,۰	۸۷,۲	۰,۰	۱۲,۸

منبع: مطالعات میدانی نگارنده (نتایج پرسشنامه خانوار)

اثرات شیوع بیماری کووید ۱۹ بر اشتغال

نسبت اشتغال به کل جمعیت در خانوارهای مورد مطالعه، ۶۲,۴ درصد بوده است پس از انتشار کوید ۱۹، در مجموع، شغل ۲۸۴ نفر (۴۰,۲ درصد) از اعضای خانوارهای نمونه با چالش مواجه شده و تمامی یا بخشی از فعالیت های آنان متوقف شده است که از این تعداد، ۱۰۹ نفر (۱۵,۴ درصد از شاغلین) به طور کامل بیکار شده اند. بیشترین نسبت بیکاری ناشی از کرونا با ۲۲,۲ درصد در روستای بلوردکان و کمترین آن با ۵ درصد در روستای گلاب محله بوده است. همانطور که انتظار می رود در روستاهایی که سابقه و رونق فعالیت های گردشگری در آنها بیشتر است اشتغال بیشتر تحت تاثیر کووید ۱۹ قرار گرفته است (جدول شش).

جدول ۶. بیکاری ناشی از کووید ۱۹

روستا	شاغل قبل از کرونا		بیکار شده در کرونا	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد *
گلاب محله	۳۶	۵۲,۹	۱	۵,۰
لیلا کوه	۱۵۸	۶۸,۷	۳۷	۲۳,۴
دیوشل	۲۰۱	۶۵,۵	۲۸	۱۳,۹
ملاط	۸۱	۶۰,۰	۱۳	۱۶,۰
پرشکوه	۷۵	۵۶,۴	۱۴	۱۸,۷
تالش محله	۸۸	۶۰,۷	۱۱	۱۲,۵
آبچالکی	۱۷	۴۷,۲	۱	۵,۹
خرما	۱۷	۶۰,۷	۲	۱۱,۸
بلوردکان	۲۷	۶۹,۲	۵	۱۸,۵
هالی دشت	۵	۶۲,۵	۱	۲۰
جمع	۷۰۶	۶۲,۴	۱۱۵	۱۶,۳

اثرات شیوع بیماری کووید ۱۹ بر درآمد

بدیهی است کاهش کلی فعالیت‌های اقتصادی و تعطیلی برخی فعالیت‌های اصلی، در صورت عدم جایگزینی با فعالیت‌های جدید، کاهش درآمد را به دنبال داشته باشد. در روستاهای مورد مطالعه، پس از انتشار ویروس کرونا، منبع اصلی و یا دومین منبع درآمد (فعالیت‌های گردشگری) ۵۲٫۱ درصد خانوارها تعطیل شد که کاهش درآمد نتیجه منطقی آن است اما نکته قابل توجه اینکه کاهش درآمد برای درصد بیشتری از خانوارهای روستایی (۷۱٫۷ درصد) رخ داده است.

فعالیت‌های گردشگران در روستاهای شهرستان لنگرود در جدول شماره سه معرفی شده است؛ با توجه به نوع فعالیت‌های گردشگران و تقاضای آنها، فعالیت‌های مرتبط با پذیرایی و اقامت مهمترین منبع درآمد گردشگری در این روستاها است اما تقریباً در تمامی روستاهای گردشگری استان گیلان و بیشتر روستاهای در مسیرهای ارتباطی اصلی و بین شهری، عرضه مستقیم محصولات و کالاهای تولیدی در روستاها به گردشگران و مسافران عبوری، یکی از منابع درآمد خانوارها است و بدیهی است با کاهش شدید تعداد گردشگران و مسافران عبوری، این بخش از درآمد روستاییان نیز کاهش یابد اما آنچه سبب می‌شود تا نسبت کاهش درآمد ناشی از توقف فعالیت‌های گردشگری، حتی برای برخی خانوارهای غیر فعال در بخش گردشگری نیز رخ دهد سه سبب دارد: ۱- برخی از خانوارهای روستایی محصولات و کالاهای خود را به فعالین گردشگری عرضه می‌دارند و خود نقشی در فروش به گردشگران ندارند و بدیهی است که اینان نیز در شرایط رکود گردشگری، مشتریان خود را از دست خواهند داد. ۲- تعدادی از خانوارهای روستایی در بخش تجاری و بخصوص خرده‌فروشی شاغل هستند که معمولاً بخشی از مشتریان آنان، گردشگران وارد شده به روستا هستند که پس از شیوع کووید ۱۹ بر درآمد آنها تاثیر منفی داشته است. ۳- برخی از روستاییان، به صورت مشخص، فعال بخش گردشگری نیستند اما گاه اندک مازاد محصول تولیدی خود را در حاشیه معابر روستایی و جاده‌ها به گردشگران عرضه می‌کنند که در شرایط رکود گردشگری، این نوع عرضه کالا به ندرت مشاهده می‌شد. البته در ادامه بیان شده است که بنابه دلایلی در شرایط انتشار ویروس کرونا، درآمد برخی خانوارها افزایش یافته است.

در راستای بررسی تاثیر بیماری کووید ۱۹ بر درآمد خانوارها، نقش بیماری بر تغییرات درآمد خانوارها به صورت مستقیم مورد پرسش قرار گرفت؛ نتایج نشان می‌دهد هر چند که کرونا در تمامی روستاها موجب کاهش درآمد خانوارها و در مجموع موجب کاهش درآمد ۷۱٫۷ درصد خانوارها شده اما میزان تاثیر گذاری در روستاها متفاوت بوده است. بطوریکه در روستای بلوردکان که بیشتر خانوارها در بخش گردشگری فعال هستند درآمد ۹۳٫۳ درصد خانوارها کمتر شده است اما در روستای دیوشل که گردشگری رونق نسبی کمتری دارد درآمد ۵۷٫۱ درصد خانوارها کاهش یافته است. در مجموع درآمد ۲۶٫۳ درصد خانوارها تغییر محسوسی نداشته است. نکته قابل توجه اینکه، از مجموع ۳۶۷ خانوار بررسی شده، درآمد هفت خانوار (۲٫۰ درصد) افزایش یافته است. این افزایش درآمد، عمدتاً مربوط به فعالین بخش خرده‌فروشی بوده است؛ چنین تغییری، ناشی از کاهش تحرک و جابجایی جمعیت روستایی بوده است؛ با توجه به نزدیکی بیشتر روستاها به مراکز شهری و دسترسی تقریباً تمامی خانوارهای روستایی به نوعی از وسیله شخصی، در شرایط عادی، نسبت قابل توجهی از روستاییان بیشتر نیازمندی‌های روزانه خود را از مراکز شهری خریداری می‌کنند که در اوج شیوع ویروس کرونا، مراجعه روستاییان به شهرها کمتر شده و به همین دلیل، خرید روستاییان از مغازه‌های خرده‌فروشی روستاها در مواردی افزایش داشته که موجب افزایش درآمد برای تعداد معدودی از خانوارهای روستایی شده است.

جدول ۷. تغییر در میزان درآمد خانوارهای روستایی

نام روستا	کم شده		فرق خاصی نکرده		بیشتر شده	
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
آبچالکی	۸	۸۸,۹	۱	۱۱,۱	۰	۰,۰
بلوردکان	۱۴	۹۳,۳	۱	۶,۷	۰	۰,۰
پرشکوه	۳۲	۸۰,۰	۶	۱۵,۰	۲	۵,۰
تالش محله	۳۲	۶۹,۶	۱۳	۲۸,۳	۱	۲,۲
خرما	۶	۸۵,۷	۱	۱۴,۳	۰	۰,۰
دیوشل	۵۶	۵۷,۱	۳۹	۳۹,۸	۳	۳,۱
گلاب محله	۱۵	۷۵,۰	۵	۲۵,۰	۰	۰,۰
لیلا کوه	۵۶	۸۱,۲	۱۳	۱۸,۸	۰	۰,۰
ملاط	۳۲	۶۹,۶	۱۳	۲۸,۳	۱	۲,۲
هالی دشت	۲	۶۶,۷	۱	۳۳,۳	۰	۰,۰
جمع	۲۵۳	۷۱,۷	۹۳	۲۶,۳	۷	۲,۰

۵) نتیجه گیری

بیماری کووید ۱۹ تقریباً تمامی انسان‌ها و فعالیت‌های آنان را تحت تاثیر قرار داد اما میزان تاثیرپذیری از این همه گیری یکسان نبود. با شیوع کرونا، جابجایی جمعیت بسیار کاهش یافت و بدیهی است مناطقی که اقتصاد آنها به صورت مستقیم و غیر مستقیم با گردشگری پیوند داشتند از نظر اقتصادی آسیب‌های بیشتری را متحمل شوند.

در شهرستان لنگرود که در قطب و مسیر گردشگری قرار دارد با توجه به وجود جاذبه‌های گردشگری متنوع، گردشگری، رونق مناسبی دارد و ده روستای این شهرستان مورد توجه گردشگرانی بومی، استانی و ملی بوده و اقتصاد این روستاها با گردشگری پیوند خورده است. در این روستاها گردشگری بعد از کشاورزی، جایگاه مناسبی در اشتغال و درآمد دارد. با شیوع کووید ۱۹، فعالیت‌های گردشگری در روستاهای شهرستان تقریباً به طور کامل تعطیل شدند و به این ترتیب، ۵۲,۳ درصد خانوارها در روستاهای مورد مطالعه، منبع اصلی و یا دوم درآمد خود را از دست دادند و در نتیجه درآمد فعالان گردشگری و همچنین گروهی از مردم که کالا به فعالان گردشگری عرضه می‌کردند تحت تاثیر قرار گرفت و با توجه به کوچک شدن حجم اقتصاد این روستاها، نقش بخش کشاورزی بعنوان فعالیت اصلی خانوارها بدون اینکه تغییر قابل توجهی داشته باشد از ۶۷,۳ درصد به ۸۷,۲ درصد افزایش یافت.

تغییر در الگوی فعالیت‌ها، موجب کاهش درآمد ۶۹,۳ درصد از خانوارها در روستاهای گردشگری پذیر شهرستان شده است که این نسبت بیشتر از خانوارهای فعال در گردشگری بوده است. این تفاوت سه سبب دارد: کاهش درآمد برای خانوارهایی که بطور مستقیم در بخش گردشگری فعال نیستند اما برای فعالان بخش گردشگری کالا و محصولات محل تولید می‌کنند، کاهش درآمد برای فروشگاه‌های خرده‌فروشی که گردشگران از مشتریان آنان هستند و روستاییانی که گاه اندک مازاد محصول تولیدی را به گردشگران عرضه می‌کنند.

با توجه به اینکه تقریباً تمامی خانوارهای ساکن در روستاهای مورد مطالعه، دارای بیش از دو فعالیت اقتصادی هستند و علیرغم اینکه کووید ۱۹ فعالیت اقتصادی و درآمد بیشتر این خانوارها را تحت تاثیر قرار داده است اما

تاثیرگذاری اپیدمی بر درآمد خانوارها اثرات تعیین کننده بطوریکه موجب اختلال شدید در روند زندگی آنان شود نداشته است.

۶ منابع

- آمار، تیمور، (۱۳۹۹)، بنیان‌های محیطی اشتغال در نواحی روستایی با رویکرد امنیت پایدار، تهران، پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی ناجا، دفتر تحقیقات کاربردی.
- ابراهیمی، مهدی، ضرغام بروجنی، حمید، سخندان، الناز، (۱۳۹۷)، رابطه مدیریت دانش با فرآیند مدیریت بحران در مقصدهای گردشگری، مجله‌ی برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، دوره ۷، شماره ۱، ۲۷، صفحات ۱۲۲ - ۱۰۲.
- اینسکیپ، ادوارد، (۱۳۹۲)، برنامه‌ریزی گردشگری، ترجمه محمود حسن پور و یعید داغستانی، تهران، انتشارات مهکامه
- تاجری مقدم، مریم، زبیدی، طاهره، یزدان‌پناه، مسعود، (۱۳۹۹)، تحلیل رفتارهای پیشگیرانه در مقابله با ویروس کرونا مورد: نواحی روستایی شهرستان دشتستان، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال نهم، شماره سوم.
- توکلی، احمد، وحدت، کتایون، کشاورز، محسن، (۱۳۹۸)، کروناویروس جدید ۲۰۱۹ (COVID-19): بیماری عفونی نوظهور در قرن ۲۱، دو ماهنامه طب جنوب، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی بوشهر، دوره ۲۲، شماره ۶، صص ۴۵۰ - ۴۳۳
- جمعه‌پور، محمود، (۱۳۸۴)، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی: دیدگاه‌ها و روش‌ها، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی (سمت).
- جوان، جعفر، علوی‌زاده، امیر محمد، کرمانی، مهدی، (۱۳۹۰)، نقش متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی در توسعه پایدار روستایی، مطالعه موردی سمیرم، فصلنامه انجمن جغرافیای ایران. دوره ۹، شماره ۲۹، ۴۳ - ۱۷ صص
- خسروی زو، اسماء، قاسمی، مریم، (۱۴۰۱)، بررسی تاثیر کووید ۱۹ بر اقتصاد روستاهای مقصد گردشگری (مورد مطالعه: شهرستان کلات نادری)، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دوره ۱۱، شماره ۴۲، صص ۱۳۰ - ۱۰۷.
- دانشگاه تهران، گروه مشورتی اقتصاد کلان، (۱۳۹۹)، بررسی ابعاد اقتصادی شیوع کرونا و راهکارهای مدیریت آثار (گزارش دوم)، دانشگاه تهران.
- دادورخانی، فضیله، موسوی، سمیه‌سادات، (۱۴۰۱)، تحلیل پیامدهای همه‌گیری کرونا بر اقتصاد روستایی، مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۵۴، شماره یک، صص ۴۱۳ - ۳۹۱
- ربیعی، حسین و تگروستا، مریم، ۱۴۰۰، بررسی و تبیین تأثیرات کرونا بر اقتصاد مناطق روستایی، نمونه موردی: روستای اشکور علیا، فصلنامه آمایش سیاسی فضا، دوره ۳، شماره ۳، صص ۱۶۲ - ۱۴۸
- رحیمی، فرشته (۱۴۰۱)، بررسی تأثیر ویروس کرونا (COVID 19) بر توسعه اقتصادی و صنعت گردشگری، فصلنامه اقتصاد کاربردی، شماره ۴۰، صص ۶۵ - ۵۳
- ریاحی، وحید، سلطان‌آبادی، ملیحه، مومنی، حسن، (۱۴۰۱)، سنجش فعالیت کارگروه‌های روستایی در مقابله به همه‌گیری ویروس کرونا، مطالعه موردی: نواحی روستایی شهرستان خوشاب، مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۵۴، شماره ۱۲۲، صص ۱۴۵۲ - ۱۴۳۵
- سعیدی عباس، (۱۳۸۷)، سطح‌بندی روستاهای کشور، تهران، انتشارات شهیدی.
- سلطانی، غلام‌رضا و نجفی، بهاء‌الدین، ۱۳۷۳، اقتصاد کشاورزی، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.
- شیخی، سعید و مجاهدی، حامد، ۱۳۹۵، نقش گردشگری در توسعه روستاها، تهران، موجک
- صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، معاونت سیاسی اداره پژوهش‌های سیاسی، ۱۳۹۸، وب سایت خبرگزاری صدا و سیما (سرویس پژوهش) www.iribnews.ir
- فاضل‌نیا، غریب؛ هاشمی، رضوان؛ پورابراهیمی، فاطمه، ۱۳۹۱، چالش‌ها و چشم‌اندازهای توسعه اقتصاد روستایی در راستای سیاست حمایت از تولید ملی، کارگاه‌های آموزش مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی.

- قادر مرزی، حامد؛ شیرکانی، علی، ۱۴۰۰، توسعه روستایی در ایران از دیدگاه صاحب‌نظران، کرج، جهاد دانشگاهی، واحد خوارزمی.
- قنبری، ابوالفضل و ولائی، محمد، ۱۴۰۰، تحلیل عوامل مؤثر بر فقر روستایی در دوران شیوع ویروس کرونا، مورد: استان آذربایجان شرقی، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، شماره ۳۸، صفحات ۱۸۴ - ۱۶۱
- کریم‌زاده، حسین، خالقی، عقیل و تقی‌زاده، رباب، ۱۳۹۹، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال نهم، شماره سوم.
- محمدی، یاسر و اسدپوریان، زینب و قائنی‌سابق، حامد، (۱۴۰۱)، تحلیل اثرات شیوع کووید ۱۹ بر وضعیت اقتصاد روستایی شهرستان نهبندان در استان خراسان جنوبی، فصلنامه روستا و توسعه، شماره ۹۸
- مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵، جدول جمعیت به تفکیک تقسیمات کشوری (تا سطح آبادی)
- نوری، سیدهدایت‌اله و نوروزی آورگانی، اصغر، ۱۳۹۵، مبانی برنامه‌ریزی محیطی برای توسعه پایدار روستایی، اصفهان، دانشگاه اصفهان.
- وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، معاونت امور اقتصادی و برنامه‌ریزی، ۱۳۹۸، درآمدی بر آثار شیوع ویروس کرونا بر اقتصاد ایران.
- وندا جورج، ای و مایر، هدر و رید، داندل جی، ۱۳۹۱، توسعه گردشگری روستایی، ترجمه محمد رضا رضوانی و مهدی رمضان‌زاده لسبویی و محمد امین خراسانی، تهران، مهکامه
- یابوری گهر، فاطمه و منصوری موید، فرشته، ۱۳۹۶، مدیریت بحران در صنعت گردشگری، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، شمار ۴۰، صفحات ۴۰ - ۲۱
- Giddy, J., Rogerson, C., Rogerson, J. 2022, **RURAL TOURISM FIRMS IN THE COVID-19 ENVIRONMENT: SOUTH AFRICAN CHALLENGES**. GeoJournal of Tourism and Geosites, 41(2), 343-353
- Cvijanovic, D., Pantovic, D., Dordevic, N. 2021, **TRANSFORMATION FROM URBAN TO RURAL TOURISM DURING THE COVID-19 PANDEMIC: THE CASE OF SERBIA**. Sustainable Agriculture And Rural Development, 123-132.
- Shafi, M., Liu, J., Jian, D., Rahman, I., Chen, X. 2021, **Impact of the COVID-19 pandemic on rural communities: a cross-sectional study in the Sichuan Province of China**. BMJ Open, 1-11.
- Mahmud, M., Riley, E. 2021, **Household response to an extreme shock: Evidence on the immediate**
- Varolgünes F., Çelik F., Río-Rama M., Álvarez-García J. 2022, **Reassessment of sustainable rural tourism strategies after COVID-19**, Frontiers in Psychology, 13
- Polukhina A., Sheresheva M., Efremova M., Suranova O., Agalakova O., Antonov-Ovseenko A. 2021, **The Concept of Sustainable Rural Tourism Development in the face of COVID-19**, Journal of Risk and Financial Management, 14
- Muller, J. T., McConnel, K., Burrow, PB., Pofahl, K., Merdijanoff, A., Farrell, J. 2021, **Impacts of the COVID-19 pandemic on rural America**. Proceedings of the National Academy of Sciences, 1-6.
- Tiwari, S. P. 2022, **The Potential Impact of COVID-19 on the Asian Rural Economy: A Study Based on Asian Countries**. Journal of Education, Management and Development Studies, 1-7.
- Anderson R, (2020). **Economic Impacts of COVID-19 on Food and Agricultural Markets**, une 2020, DOI:10.13140/RG.2.2.17630.66881, Project: Forest Economics: Markets.
- OECD ,2020, **Tackling Coronavirus (Covid_19): Contributing to Global Effort** OECD. Org / Coronavirus, www.oecd.org
- UK, Newcastle University, April, 2020, **Covid-19 and rural economies (Briefing note prepared by staff of the Centre for Rural Economy1 and Rural Enterprise)** , www.ncl.ac.uk
- World Health Organization, (2020b). **Coronavirus disease (COVID-19) Pandemic**. <https://www.who.int>
- World Tourism Organization. (2020a). **COVID-19 – a global insight on travel and tourism impacts**. UNWTO & Data Partners 21 April 2020